

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
(повне найменування вищого навчального закладу)

Факультет психології та соціальної роботи
(повне найменування інституту/факультету)

кафедра соціальної допомоги та практичної психології
(повна назва кафедри)

Д и п л о м н а р о б о т а

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

на тему: **«Особливості самореалізації особистості з різною мотивацією
діяльності»**

«Features of self-realization of the person with different motivation of activity»

Виконала: студентка денної форми навчання
спеціальність 053 Психологія
Іоанно Олена Всеволодівна

Керівник к.психол.н., доц. Чачко С.Л. _____
підпис

Рекомендовано до захисту:
Протокол засідання кафедри
№ _____ від _____ 201__ р.

Завідувач кафедри Кіреєва З.О.

(підпис)

(ПШП)

Захищено на засіданні ЕК № __
протокол № __ від _____ 201__ р.
Оцінка _____ / _____ / _____
(за національною шкалою, шкалою
ECTS, бали)

Голова ДЕК

(підпис)

(ПШП)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ З РІЗНОЮ МОТИВАЦІЄЮ ДІЯЛЬНОСТІ.....	6
1.1. Психологічні погляди на проблему самореалізації особистості.....	6
1.2. Структура, форми та фактори самореалізації особистості.	18
1.3. Роль мотивації діяльності в самореалізації особистості.....	33
Висновки до першого розділу.....	44
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ З РІЗНОЮ МОТИВАЦІЄЮ ДІЯЛЬНОСТІ.....	46
Висновки до другого розділу.....	53
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ З РІЗНОЮ МОТИВАЦІЄЮ ДІЯЛЬНОСТІ.....	55
3.1. Аналіз особливостей мотивації особистості.....	55
3.2. Аналіз особливостей самореалізації особистості.....	56
3.3. Аналіз особливостей самореалізації особистості з різною мотивацією діяльності.....	61
Висновки для другого розділу.....	71
ВИСНОВКИ.....	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	77
ДОДАТКИ.....	84

ВСТУП

Актуальність дослідження. Потреба людини в самореалізації залишається в числі найбільш значущих в усі часи. Посилення уваги до феномену самореалізації пояснюється все більш зростаючим розумінням її визначальної ролі в життєдіяльності особистості.

Для кожної людини відсутність або обмеження можливостей самореалізації обертається відчуттям власної неповноцінності, ущербності, навіть безглуздості існування. І суспільство може динамічно розвиватися, лише спираючись на активність, ініціативу окремих людей. Століття інформаційних технологій, коли на перший план виходять інформація і комунікація, висуває підвищені вимоги до внутрішнього потенціалу особистості, перш за все до її інтелекту, творчих здібностей, бажанням і вмінням реалізувати свої можливості, всебічно проявитися.

Справжня самореалізація можлива тільки тоді, коли людина пізнає і усвідомлює свою природу. Саме це дозволяє їй свідомо докладати адекватні зусилля, спрямовані на розкриття особистісного потенціалу і реалізацію власних здібностей. Важливу роль при цьому відіграють основні мотиви, якими керується людина в процесі самореалізації. Суб'єкт самореалізації повинен мати високу мотивацію реалізувати свій творчий хист успішно.

В зарубіжній психології проблема самореалізації представлена в основних працях А. Маслоу, Г. Олпорта, К. Роджерса, Е. Фромма, В. Франкла, К. Хорні та ін. Серед радянських та російських науковців варто зазначити Л. Анциферову, Б. Братусь, Л. Коростильову, Д. Леонтєва, О. Леонтєва, А. Петровського, О. Пітерську, С. Рубінштейна, В.Слободчикова, Г. Цукермана та ін.

Серед українських вчених можна виділити О. Баришева, О. Бевз, Т. Вівчарик, Ж. Воронцова, О. Гавалешко, Г. Гандзілевська, В. Гупаловська, О. Коропецька, Л. Левченко, Г. Нестеренко, І. Пасічник, Н. Пилипенко, Н. Тимошенко, Н. Троценко та ін.

Таким чином, в зарубіжній та вітчизняній психології проблематика дослідження самореалізації особистості багатозначна. Але, цілісне уявлення про самореалізацію особистості в житті неможливо без вирішення питання про те, яка роль мотивації діяльності особистості в процесі її саморозвитку. Оскільки, мотиви діяльності пов'язані з прагненням особистості до успішності та стають необхідною умовою досягнення самореалізації особистості, дуже важливо вивчити дане питання докладно. Актуальність зазначеної проблеми та її недостатня розробка в науково-психологічній літературі обумовили вибір теми магістерської роботи.

Мета дослідження – теоретично визначити та емпірично дослідити психологічні особливості самореалізації особистості з різною мотивацією діяльності

Об'єкт дослідження – психологічні характеристики самореалізації особистості.

Предмет дослідження – самореалізації особистості з різною мотивацією діяльності

Завдання дослідження:

1. Провести теоретико-методологічний аналіз літератури з проблеми самореалізації особистості.
2. Проаналізувати наукову літературу з проблеми ролі мотивації діяльності у самореалізації особистості.
3. Дослідити особливості зв'язку самореалізації особистості з різною мотивацією діяльності.

Методи дослідження. У роботі були використані теоретичні методи (аналіз літератури з обраної наукової проблеми, узагальнення, систематизація наукових даних); методи кількісного та якісного аналізів отриманих даних.

Психодіагностичний комплекс склали такі **методики**: «Сенс-життєві орієнтації» (Д.О. Леонт'єв); «Діагностика самоактуалізації особистості» (А.В. Лазукін в адаптації Н. Ф. Каліної); 3) «Діагностика мотивації на

досягнення успіху» Т. Елерса; «Багатовимірний опитувальник самореалізації особистості» С.І. Кудінова.

Емпіричне дослідження проводилось на базі Одеського Національного університету імені І. І. Мечникова та Головному управлінні ДСНС України в Одеській області. В ньому брали участь особи віком від 18 до 50 років у кількості 54 особи

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури і додатків. Загальний обсяг роботи 93 сторінки, з них основного тексту 76 сторінок, таблиць – 14, рисунків - 5, список використаних джерел містить 77 найменувань.

ВИСНОВКИ

Нами було проведено теоретичне та емпіричне дослідження взаємозв'язку рівня мотивації та самореалізації особистості. Завдяки отриманим результатам можна зробити такі висновки.

1. Проведено теоретико-методологічний аналіз літератури та були розглянуті такі підходи щодо вивчення самореалізації особистості, як гуманістичній, психоаналітичній, полісистемній та радикально-гуманістичній психоаналіз.

Визначено, що самореалізація формується і реалізується в процесі соціалізації людини, завдяки тій діяльності, в якій особистість в більшій мірі розкриває себе виходячи зі своїх потенційних можливостей.

В рамках полісистемного підходу виділяються установочно-цільова підсистема; інструментально-стильова підсистема; мотиваційно-сміслова підсистема; а також такі види самореалізації: особистісна; соціальна; діяльнісна.

2. Проаналізовано наукову літературу з проблеми ролі мотивації діяльності у самореалізації особистості. До мотивації діяльності можна віднести насамперед: мотивацію досягнення, мотивацію відносини, мотивацію соціального. Саме ці види мотивації, взаємодіючи між собою, визначають: інтенсивність процесу самореалізації, якість процесу і результату самореалізації, наполегливість самореалізації.

Самореалізація здійснюється у взаємодії зовнішніх і внутрішніх факторів. Зовнішні і внутрішні чинники самореалізації особистості: псіхоекологічні фактори; психофізіологічні фактори; психологічні фактори; педагогічні фактори; соціальні фактори.

3. Досліджено особливості зв'язку самореалізації особистості з різною мотивацією діяльності. Згідно з отриманими результатами, була виявлена різниця за показниками «мета у житті», «процес, або емоційна насиченість життям», «результативність життям, або задоволеність самореалізацією», «локус контролю Я» та «загальний ОЖ» між

особистостями з низьким, середнім, помірно високим та високим рівнями мотивації. Крім того, представники низького та помірно високого рівней мотивації відрізняються за показниками «цінності», «автономність», «спонтанність» та «контактність в спілкуванні». Виявлено різницю між особами із середнім та високим рівнями мотивації за показниками «орієнтація у часі», «цінності» та «креативність». Між представниками помірно високого та високого рівней мотивації є різниця за показниками «орієнтація у часі» та «контактність в спілкуванні».

Особистості з різним рівнем мотивації можуть мати різний рівень самореалізації. Наприклад, для опитуваних з помірно високим рівнем мотивації більш характерна наявність мети у житті та наповнення його сенсом. Люди с високим рівнем мотивації схильні сприймати процес свого життя менш цікаво, емоційно та наповнено сенсом. У людей з низьким рівнем мотивації може спостерігатися можлива незадоволеність відрізком життя, що вже був прожитий. Особи із середнім рівнем мотивації частіше мають мету у житті, які надають сенс та спрямованість життю. Загалом, це більш цілеспрямовані люди.

Для особистостей з низьким рівнем мотивації не характерні прояв активності та особистої ініціативи, як в діяльності, так і в самовдосконаленні. Їх не турбує рівень розвитку, вони схильні вважати, що все само собою відбувається, тому не потрібно докладати жодних зусиль для свого розвитку, так як це нудно і нецікаво. Крім того, дуже часто не прагнуть бути професійно компетентними і зробити кар'єру, оскільки це пов'язано з труднощами. Люди із середнім рівнем мотивації не проявляють особливої активності, щоб змінити себе, розвинути ерудицію, розширити свій кругозір і інші інтелектуальні, особистісні та морально-етичні якості. Про людей з помірно високим рівнем мотивації навпаки можна сказати, що вони вони намагаються бути як всі, характерна помірність у всьому. Якщо вони зустрічаються з великими труднощами, в якомусь ділі, то віддають перевагу відмовитися від нього і не витратити довго час на вирішення проблеми.

Особистості з помірно високим рівнем мотивації більш впевнені у собі, більше довіряють навколишньому світу. Для особистостей із середнім рівнем мотивації більш характерно насолоджуватися актуальним моментом, не порівнювати його з минулими радощами та не знецінювати очікуванням майбутніх успіхів. Особи з високим рівнем мотивації навпаки більш невпевнені у собі та недовірливі, в них підвищене прагнення до досягнень. Особистості з високим рівнем мотивації, вони частіше можуть використовувати інших людей заради своєї мети та своїх інтересів.

Мотиви діяльності пов'язані з прагненням особистості до успішності та необхідні для досягнення самореалізації особистості, зокрема професійної, особистісної тощо. Тобто, результати отриманого дослідження можуть бути використані у консультуванні, терапії та у тренінгах розвитку особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Адлер А. Понять природу человека. / А. Адлер.// Пер. Е.А. Цыпина. – СПб.: Академический проект, 1997. – 256 с.
2. Альбуханова-Славская К.А. Развитие личности в процессе жизнедеятельности / К.А. Альбуханова-Славская // Психология формирования и развития личности. — М., 1981. – С. 19-44.
3. Асеев В.Г. Мотивация поведения и формирование личности / В.Г. Асеев. – М., 1976. – 158 с.
4. Асмолов А.Г. Психология личности / А.Г. Асмолов. – М.: Изд-во МГУ, 2007. – 367 с.
5. Байлук В.В. Человечествознание. / В.В. Байлук // Кн. 1: Самопознание. – Екатеринбург, 1998 – 370 с.
6. Байлук В.В. Сущность самореализации личности и ее структура / В.В. Байлук // Педагогическое образование в России. – 2011. – № 4. – С.12-16
7. Бакиева Э.В. Формирование потребности в профессиональной самореализации студентов: анализ понятий, обеспечивающих диссертационное исследование / Э.В. Бакиева // Теория и практика общественного развития. – 2011. – № 6. – С.137-140.
8. Балашов Е.М. Теоретико-емпіричне обґрунтування моделі самореалізації студентської молоді у міжнародних волонтерських програмах [Електронний ресурс] / Е.М. Балашов // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. – 2013. – Вип. 3. – Режим доступу: URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2013_3_26
9. Бодалев А.А., Рудкевич Л. А. Как становятся великими или выдающимися?. / А.А. Бодалев, Л.А. Рудкевич. – М.: Изд-во Института Психотерапии, 2003. – 287 с.
10. Богатырева О.О. Личностные факторы профессиональной самореализации: диссер. кандидат психологических наук: 19.00.01. / О.О. Богатырева. – М., 2009. – 149 с.

11. Бодров В.А. Психология профессиональной пригодности / В.А.Бодров. – М.:ПЕР СЭ, 2001 – 511 с.
- 12.Борисова Н.В. Педагогические условия развития функции самореализации личности старшеклассников в учебно-деловой игре : Дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Н. В. Борисова. – Волгоград, 2001. – 248 с.
- 13.Витковская И.И. Самореализация как неотъемлемая ступень самоосуществления личности / И.И. Витковская // Современные исследования социальных проблем. – №11(55). – 2015. – С.545-553.
- 14.Воронцова Ж.В. Самореалізація особистості старшокласника процесі диференційованої навчальної діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.09 / Ж. В. Воронцова. – Харків, 2008. – 23 с.
- 15.Гарасимів Т.З. Самореалізація особистості як процес усвідомленого і цілеспрямованого розкриття сутнісних сил / Т. З. Гарасимів // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. – Х. – 2009. – № 872. – Вип. 2(6). – С. 53–57.
- 16.Гинзбург М.Р. Психологическое содержание личностного самоопределения / М.Р. Гинзбург // Вопросы психологии. – 1994. – № 3. – С. 43–52
- 17.Гончарова О.В. Самореализация личности школьника в процессе разработки компьютерных творческих проектов : диссертация ... кандидата педагогических наук : 13.00.01 / О.В. Гончарова. – Кострома, 2009. – 195 с.
- 18.Гомонюк В.О. Самоактуалізація та самореалізація особистості: сучасні наукові уявлення [Електронний ресурс] / В.О. Гомонюк. – Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/1709/1/>
- 19.Горбачева В.В. Самоопределение личности тренера в структуре профессиональной деятельности: Автореф. дисс. ... канд. психол. наук. / В.В. Горбачева. – М., 1993. – 23 с.

20. Гордеева Т.О. Мотивация достижения: теории, исследования, проблемы / Т.О. Гордеева // Современная психология мотивации. – М.: Смысл, 2006. – 336 с.
21. Горностай П.П. Готовность личности к самореализации как психологическая проблема / П.П. Горностай // Проблемы саморазвития личности: методология и практика. – К. – 1990. – С. 126-138.
22. Горшкова В.В. Мотивационная сфера как условие самореализации взрослого человека // В.В. Горшкова, Т.А. Загрянная // Человек и образование. – № 2 (19). – 2009. – С. 9-15.
23. Горячева Е.И. Концепция самореализации как основа гуманистической педагогики / Е.И. Горячева // Гуманизация воспитания в современных условиях. – М., 1995. – С. 79-88.
24. Денисова Е.А. Гендерные особенности самореализации личности студентов: дисс. ... канд. психол. наук: 19.00.01 / Е.А. Денисова. – М.: РУДН, 2010. – 290 с.
25. Джумагулова А.Ф. Единая система мотивации, самореализации и креативности в структуре личности / А.Ф. Джумагулова, Е.Ф. Коломиец // Вестник Санкт-Петербургского университета. – Сер. 12. – 2009. – Вып. 1. – Ч. I. – С.141-147.
26. Дубнякова А.И. Современные исследования мотивации сотрудников / А.И. Дубнякова // Психопедагогика в правоохранительных органах. – 2007. – № 2(29). – С.19-21.
27. Елфимов Е.А. Внешняя и внутренняя мотивация как основа профессионального развития и самореализации в труде / Е.А. Елфимов // Современная гуманитарная академия», НАЧОУ ВПО «СГА». – №11 (59). – 2013. – С. 102-108.
28. Занюк С. Психологія мотивації / С. Занюк. – К.: Либідь, 2002. – 304 с.
29. Зобов Р. А. Интегративная концепция человека / Р. А. Зобов, В. Н. Келасьев // Вестник СПбГУ. – Сер. 12. – 2012. – Вып. 2. – С.223-231.

- 30.Иванов М.С. К проблеме оценки потенциала самореализации личности в процессе обучения/ М.С. Иванов, М.С. Яницкий // Философия образования, 2004. – № 3(11). – С. 233-241.
- 31.Ильин Е.П. Мотивация и мотивы / Е.П. Ильин. – СПб.: Питер, 2011. – 512 с.
- 32.Ключко В.Е. Самореализация личности: системный взгляд / В. Е. Ключко, Э.В. Галажинский // Под редакцией Г.В. Залевского. - Томск: Издательство Томского университета, 1999. – 154 с.
- 33.Кон И.С. В поисках себя: личность и ее самосознание. / И.С. Кон. – М.: Политиздат, 1984. – 333 с.
- 34.Коропецька О.М. Психологічні детермінанти самореалізації особистості. / О.М. Коропецька // Психологія особистості. – 2010. – №1. – С. 115-123.
- 35.Коростылева Л.А. Проблемы самореализации личности в системе наук о человеке / Л.А. Коростылева // Психологические проблемы самореализации личности. – СПб., 1997. – С. 3-19
- 36.Косарева А.Б. Индивидуально-личностные особенности готовности студентов-психологов к самореализации в будущей профессиональной деятельности: диссер. кандидат психологических наук: 19.00.00. / А.Б. Косарева. – М., 2010. – 302 с.
- 37.Кулюткин Ю.Н. Личность: внутренний мир и самореализация. Идеи, концепции, взгляды. / Ю.Н. Кулюткин, Г.С. Сухобская. – СПб.: Тускарора, 1996. – 175 с.
- 38.Кудинов С.И. Полисистемный подход исследования самореализации личности / С.И. Кудинов // Сибирский педагогический журнал. – 2007. – № 11. – С. 337-346.
- 39.Кудинов С.И. Системная модель самореализации личности / С.И. Кудинов, А.И. Крупнов // Вестник Российского университета дружбы народов. Серия «Психология и педагогика». – 2008. – № 1. – С. 28-37.

- 40.Кудинов С.И. Методологические проблемы исследования самореализации личности / С. И. Кудинов, С. С. Кудинов // Вестник Башкирского университета. – 2015. – Т. 20. – №2. – С. 696-699.
- 41.Кулик Н. Самореализация человека как творческий процесс / Н. Кулик, Н. Кривда // Творчество: теория и практика (Тезисы докладов на XI Всесоюзной научной конференции). Часть I. – Киев, 1991. – С. 56-64.
- 42.Куліш В.І. Професійна самореалізація особистості як психологічна проблема // В.І. Куліш // Проблеми сучасної психології. – 2009. – Вип. 5. – С.235-245.
- 43.Куцазли М.И. Взаимосвязь креативности и самореализации личности в научно-исследовательской деятельности: диссер. канд. психол. наук: 19.00.01 / М.И. Куцазли. – ФГАОУ ВО «Российский университет дружбы народов», 2018. – 203 с.
- 44.Леонтьев Д.А. Самореализация и сущностные силы человека / Д.А. Леонтьев // Психология с человеческим лицом: гуманистическая перспектива постсоветской психологии / Под. ред. Д. А. Леонтьева, В.Г. Щур. – М.: Смысл, 1997. – С. 156-176.
- 45.Лісниченко А.П. Підготовка майбутнього вчителя до творчої самореалізації в професійній діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 / А.П. Лісниченко. – Вінниця, 2011. – 20 с.
- 46.Максименко С.Д. Структура та особистісні детермінанти професійної самореалізації суб'єкта / С.Д. Максименко, В.І. Осьодло // Проблеми сучасної психології. – 2010. – Випуск 8. – С. 3-19.
- 47.Максимова С.В. Творчество: созидание или деструкция? / С.В. Максимова. – М.: Академический Проект, 2006. – 222 с.
- 48.Манухина С.Ю. Зависимость ценностных представлений от уровня мотивации достижения / С.Ю. Манухина // Материалы III всероссийского съезда РПО, 2003. – С.294-298.
- 49.Маслоу А. Психология бытия. / А. Маслоу. – К.: Ваклер, 1997. – 304 с.

50. Медавар П. Наука о живом. / П. Медавар, Дж. Медавар. – М.: Мир, 1983. – 207 с.
51. Мелешко А.В. Индивидуально-личностные особенности самореализации бизнесменов в экономической деятельности: диссер. кандидат психологических наук: 19.00.01. / А. В. Мелешко. – М., 2005. – 315 с.
52. Мешков Н.И. Мотивация личности как ключевая проблема психологии / Н. И. Мешков, Д.Н. Мешков // Интеграция образования. – Т. 19. – № 1. – 2015. – С. 37-43.
53. Мірошніченко О.А. Види мотивації особистості до професійної діяльності / О.А. Мірошніченко // Збірник наукових праць. – № 25 – 2016. – С. 87-93.
54. Мухтарова З.Ш. Проблема самореализации личности в трудах отечественных и зарубежных ученых/ З.Ш. Мухтарова // Вестник АГТУ. – 2007. – №5. (40) – С.158-163.
55. Панкратова В.В. Системный подход к изучению самореализации личности / В.В. Панкратова // Современные проблемы науки и образования. – 2013. – № 5 – С. 48-55.
56. Размыслов П.И. О «культурно-исторической теории психологии» Выготского и Лурия / П.И. Размыслов // Книга и пролетарская революция. – 1934. – № 4. – С. 78-86.
57. Реан А.А. Психология изучения личности. / А.А. Реан. – СПб., 1999. – 288 с.
58. Рибалко Л.С. Професійна самореалізація педагогів: іншомовне освітнє середовище, технологія самореалізації вчителів іноземної мови / Л.С. Рибалко, Р.І. Черновол-Ткаченко, Г.В. Твердохліб. – Харків : Вид. група «Основа», 2019. – 112 с.
59. Роджерс К.Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека. / К.Р. Роджерс. – М.: Издательская группа «Прогресс», «Универс», 1994. – 480 с.

60. Руденко Ю.Ю. Професійна самореалізація майбутніх соціальних працівників / Ю.Ю. Руденко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2019. – № 64. – Т. 2. – С.112-117.
61. Селезнева Е.В. Самореализация как компонент акмеологического развития / Е.В. Селезнева // Ученые записки кафедры акмеологии и психологии профессиональной деятельности РАГС // под общ. ред. А.А. Деркача. – М.: Изд-во РАГС, 2010. – С. 121-142
62. Селезнева Е.В. Самореализация и особенности мотивации студенческой молодежи / Е.В. Селезнева // Акмеология: эмпирические и прикладные исследования. – 2013. – С.28-34.
63. Славнов С.В. Структурно-динамические характеристики образа успешного профессионала налоговой полиции / С.В. Славнов // Психологический журнал, 2003. – Т. 24. – С. 82-90
64. Солодникова И.В. Самореализация личности в зрелом возрасте: социологический анализ: автореферат дис. доктора соц. наук: 22.00.01 / И.В. Солодникова. – Москва, 2007 – 56 с.
65. Слоньовський М.В. Мотивація як основний принцип розвитку людських ресурсів / М.В. Слоньовський // Ефективність Державного Управління. – 2018. – Вип. 1 (54). – Ч. 1. – С. 56-61
66. Твердохлебова Н.Є. Професійна самореалізація особистості та її дослідження в сучасній науці / Н.Є. Твердохлебова // Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України. – Харків, 2018. – С. 207-210.
67. Тимошенко Н.Є. Професійна самореалізація як один із компонентів професійного самовдосконалення особистості / Н. Є. Тимошенко // Педагогічні науки. – Випуск 121(II). – 2013. – С. 160-163.
68. Урманов Ф.Ш. Мотивація – основний чинник ефективності управлінської праці / Ф.Ш. Урманов, А.А. Касімова // ВІСНИК ЖДТУ. 2017. – № 4 (82). – С. 98-102.

- 69.Фельдштейн Д.И. Психология взросления: структурно-содержательные характеристики процесса развития личности. / Д. И. Фельдштейн. – М.: Флинта, 2004. – 670 с.
- 70.Фрейджер Р. Личность: теории, эксперименты, упражнения. / Р. Фрейджер, Д. Фейдимен. – М.:прайм-ЕВРОЗНАК, 2006. – 704 с.
- 71.Фромм Э. Дзен-буддизм и психоанализ. / Э. Фромм. – М.:Весь мир, 1997.
- 72.Хаммад С.М. Исследования самореализации личности в России и за рубежом / С.М. Хаммад // Вестник РУДН. – 2013. – № 3. – С.44-48.
- 73.Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность./ Х. Хекхаузен. – СПб.: Питер, 2003. – 864 с.
- 74.Чернявская Г.К. Самопознание и самореализация личности. Методологические проблемы: автореф. дисс. докт. псих. наук / Г. К. Чернявская. – СПб, 1994. – 19с.
- 75.Юнг К.Г. Психология бессознательного. / К. Г. Юнг. – М.: Когито-Центр, 2010. – 352 с.
- 76.Якобсон П.М. Психологические компоненты и критерии становления зрелой личности / П.М. Якобсон//Психологический журнал. – 1981. – № 4. – С.11-16.
- 77.Goldstein K. Human nature in the light of psychopathology. Cambridge: Harvard University Press, 1940.